

MIROSLAW FUDZIŃSKI, PIOTR FUDZIŃSKI

BADANIA RATOWNICZE NA STANOWISKU WIELOKULTUROWYM WE WŁADYSŁAWOWIE GMINA LOCO, STANOWISKO NR 3

1. WSTĘP

Miejscowość Władysławowo jest położona w północnej części województwa pomorskiego, u podstawy półwyspu Helskiego. Historia tego miasta jest stosunkowo krótka. W roku 1920 kpt. H. Bagiński, który był doradcą gen. Hallera, zakupił na terenie gminy Wielka Wieś 20 hektarów ziemi z lasem. Nowej osadzie dano nazwę Hallerowo, miała przypominać rok zaślubin Polski z morzem. W 1938 rozpoczęto tu budowę portu rybackiego, w latach 1958–60 powstała z kolei droga asfaltowa, prowadząca na Hel. W 1963 r. Władysławowo otrzymało prawa miejskie. Od tego czasu cały czas rozszerzało się, czego przejawem było przyłączenie w 1973 r., w obręb miasta, miejscowości: Chłapowo, Karwia, Ostrowo, Tupadły i Jastrzębia Góra. (T. Bolduan, 1997, s. 396-398). Po tych przyłączeniach, obszar aglomeracji zwiększył się do 33,8 km² (O. Sochacki, 1984, s. 435, Tabela I). Liczba ludności wynosi obecnie ok. 14,5 tysiąca (T. Bolduan, 1997, s. 396). Rejon Władysławowa jest położony w pasie terytorialnym, określanym jako Pobrzeża Pomorskie. Kraina ta bywa również nazywana Nizinami Nadmorskimi, Pobrzeżem Bałtyckim lub Pobrzeżami Południowo-bałtyckimi (T. Gacki, J. Szukalski, 1984, s. 349). Według koncepcji J. Kondrackiego, rejon Władysławowa, wchodził w skład Pobrzeża Gdańskiego (i jego mikroregionu Pobrzeża Kaszubskiego - T. Gacki, J. Szukalski, 1984, s. 350, ryc. 4). Inną koncepcję podziału przedstawił B. Augustowski. (B. Augustowski, 1977, s. 274, ryc. 100). Według tego badacza miejscowość Władysławowo, jest położona w obrębie Kępy Swarzewskiej. Rzeźba wyżej omawianego regionu zaczęła się kształtować 15–14 tysięcy lat temu, w wyniku stopniowego uwalniania się tego terenu od nacisku lądolodu (A. Marsz, 1984, s. 56). Jest to obszar wysoczyzny morenowej, od południa i zachodu ograniczony Pradolina Kaszubską. Głębokie rozcięcie wysoczyzny tą pradolina (różnice rzędu do 100 metrów), nadaje terenowi temu specyficzne piętno (B. Augustowski, 1977, s. 44; R. Gołębiowski, 1990, s. 120). Teren Kępy Swarzewskiej pokrywają gleby

bielicowe, wytworzone z glin zwałowych oraz piasków naglinowych (B. Augustowski, 1977, s. 66, ryc. 71).

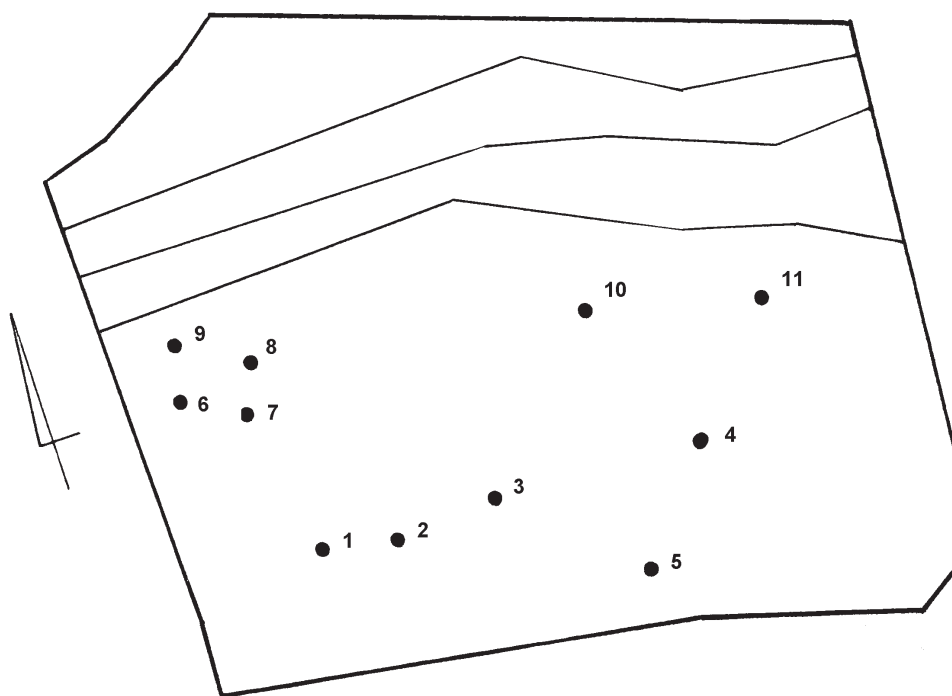
Z terenu miejscowości znamy ogólnie 33 stanowiska archeologiczne (większość z nich była wielokulturowa). Do epoki kamienia można zaliczyć 17, z tego 1 na mezolit, 11 na neolit, pozostałe były datowane ogólnie w ramach omawianego okresu. Na epokę brązu datowano 3, a na wczesną epokę żelaza 15 stanowisk. Do okresu rzymskiego można zaliczyć 2 stanowiska, plus 1 o przynależności być może i do okresu lateńskiego. Ostatnia grupa to 10 stanowisk średniowiecznych, w tym 6 pochodzących z wczesnej jego fazy. Jedno stanowisko nie zostało określone chronologicznie (materiały z niego zaginęły). Z ciekawszych należy wspomnieć, o położonych w pobliżu w/w stanowiskach nr 2, 4, 7 i 19. Na pierwszym z nich badania wykopaliskowe przeprowadziła w 1928 r. H. Cichoszewska. Odkryto wówczas duże cmentarzysko z wczesnej epoki żelaza – odkryto na nim min. groby skrzynkowe (10), obwarowane (18) i kloszowe (1), a także 4 skupiska kamieni i 4 jamy. Materiały z tego cmentarzyska były przechowywane w dawnym Urzędzie Konserwatorskim w Toruniu. (H. Cichoszewska, 1931; L. J. Łuka, 1966, s. 318). Datowanie materiałów z tego stanowiska było przyczyną kontrowersji. L. J. Łuka datował je okres Ha D oraz wczesny i środkowy okres lateński. (Tamże, s. 31). Inną opinię wyraził w tej kwestii J. Podgórski, który stanowisko to zaliczał do grupy wielkowiejskiej (J. Podgórski, 1992, s. 211). Drugie ze stanowisk to duża osada i cmentarzysko wczesnośredniowieczne, wraz ze śladami osadnictwa z epoki kamienia, wczesnej epoki żelaza i okresu wpływów rzymskich. Stanowisko odkrył w wyniku badań powierzchniowych, w latach dwudziestych ubiegłego wieku, J. Kostrzewski. W latach 1984 – 89 było ono badane wykopaliskowo przez J. Kucharskiego, przy współudziale B. Lepy, R. Gołębiowskiego, B. Spigarskiej, W. Kowalewskiego i W. Rossy. Odkryto liczne jamy, paleniska i ślady po słupach, wraz z towarzyszącą im warstwą kulturową. Ze stanowiska pochodzi też kilka zniszczonych grobów szkieletowych, które wydatowano na średniowiecze. Materiał odkryty w czasie wykopalisk to ceramika, węgle drzewne, kości zwierzęce, ale także min. noże, przęśliki, gwoździe i grocik żelazny, kabłączek skroniowy, odłupki krzemienne i rozcieracz kamienny (min. J. Kucharski, 1985, s.150; 1986 s. 151; 1988, s. 180). Na stanowisku nr 7, w roku 1958 badania ratownicze przeprowadził M. Pietrzak. (inf. Archiwum MAG). Odkryto wówczas 4 mocno uszkodzone groby skrzynkowe, datowane na okres lateński. Na ostatnim ze stanowisk, badania w 1986 r., przeprowadził ponownie J. Kucharski. Odkryto osadę ludności kultury pomorskiej, zniszczoną przez pochówki wczesnośredniowieczne. Tą pierwszą reprezentowały paleniska i jamy, wraz z warstwą kulturową. Pochówki wczesnośredniowieczne były dosyć mocno zniszczone. (J. Kucharski, 1987, s. 82 – 83).

Również na terenach sąsiadujących z Władysławowem, dokonywano wielu odkryć archeologicznych. Wspomnieć tu można min. o dużym cmentarzysku odkrytym na granicy Wielkiej Wsi i Swarzewa. Według L. J. Łuki było to jedno stanowisko (L. J. Łuka, 1966, s. 417; 1983, s.17), jednak J. Podgórski wyraził pogląd, że były to

Ryc. 3. Teren stanowiska przed rozpoczęciem badań

Fig. 3. Site prior to excavation

Ryc. 4. Plan stanowiska, z naniesionymi obiektami archeologicznymi

Fig. 4. Site plan with recorded archaeological features

dwa stanowiska, czemu dawał konsekwentnie wyraz w swoich pracach (J. Podgórski, 1990, s. 337; 1992, s. 205). Taki sam pogląd wyraziła też ostatnio M. Andrzejowska (M. Andrzejowska, 2004, s. 227 – 228). Odkryto ogółem ok. 100 grobów, głównie skrzynkowych i obwarowanych. (L. J. Łuka, 1966, s. 417). Pozyskano charakterystyczną dla okresu Ha C ceramikę. Były to m. in. naczynia dwustożkowate, o łagodnym załomie brzuśca (przypadającym na $1/3 - 1/2$ wysokości naczynia), ale także jajowate, beczułkowate z uchami przy krawędzi, wazy, kubki i dzbany (W. La Baume, 1934, s. 23, ryc. 9 ; L. J. Łuka, 1966, s. 417, ryc. 28; J. Podgórski, 1992, s. 210, ryc. 13, M. Andrzejowska, 2004, s. 260, ryc. 11; s. 262 ryc. 13, s. 265, ryc. 16). Znane były też nieliczne popielnice twarzowe (W. La Baume, 1934, s. 57, ryc. 26 a-i). W obrębie miejscowości Chłapowo wystąpił kompleks trzech cmentarzysk (stan. 1, 2 i 32), których materiały można datować na okres Ha C i łączyć z grupą wielkowiejską. Prace ratownicze i wykopaliskowe podejmowano na nich już od końca XIX wieku, trwały one też przez cały wiek ubiegły (por. min. M. Andrzejowska, 2003, s. 145- 148; P. Fudziński, L. Cymek, 2005 s. 7-8). Wszystkie te stanowiska doczekały się już publikacji (M. Andrzejowska, 2003; M. Pietrzak, J. Podgórski, 2005; P. Fudziński, L. Cymek, 2005). Odkryte materiały wzbogacają naszą wiedzę na temat obrządku pogrzebowego, ludności tej części Pomorza, w starszej części okresu halsztackiego. Mankamentem jest fakt, że niemal zupełnie nie znamy osad tej ludności. Tylko w sferze teoretycznej pozostają więc obliczenia L. J. Łuki. Badacz ten, omawiając przypadek dwóch cmentarzysk – Wielkiej – Wsi – Swarzewa i Chłapowa stan. 1, przyjął dwie możliwości. Pierwsza zakładała używanie ich przez ok. 50 lat, przez mieszkańców kilku współczesnych sobie osad. Druga zaś zakładała, że były one użytkowane dłużej (do początku Ha D), ale tylko przez mieszkańców jednej – dwóch osad. Zakładano, że każda osada miała być zamieszkała przez grupę, liczącą ok. 40 osób (L. J. Łuka, 1971, s. 64) Na omawianym terenie liczne były odkrycia pojedynczych grobów skrzynkowych – min. w okolicy Strzelna i Mioszyna (D. Król, D. Rudnicka, 1990, s. 102, 104; s. 110, ryc. 6). Innym interesującym stanowiskiem było cmentarzysko kultury wielbarskiej odkryte w Gnieździe. Odkryte tam zabytki min. paciorki szklane i bursztynowe, pozwalają datować je na fazę B 2 / C 1. (D. Rudnicka, 1984, s. 120, D. Król, D. Rudnicka, 1990, s. 113). Wzmiankowane w literaturze było także drugie, położone w Tupadłach (Tamże, s. 113).

Stanowisko Władysławowo 3, położone jest na południowy – wschód od Domu Rybaka, ok. 200 m. na południowy-wschód od punktu wysokościowego 12, 6, ok. 750 m. na wschód od punktu wysokościowego 23, 4. (ryc. 1, 2, 3). Według informacji właściciela pola W. Torlińskiego, w północnej partii wzniesienia odkrywano groby skrzynkowe. Miało to miejsce w okresie międzywojennym oraz latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku. W latach dwudziestych badania sondażowe, (szpilowanie terenu – informacje archiwum MAG) przeprowadził na wyniesieniu J. Kostrzewski. Nie dały one jednak żadnego rezultatu. W 1980 stanowisko, w ramach badań AZP zweryfikowała D. Król. Określono je wówczas jako osadę neolityczną, cmentarzysko kul-

tury pomorskiej oraz wczesnośredniowieczny punkt osadniczy. W związku z planami powstania zabudowy, na działce nr 325 / 6, położonej w obrębie w/w. stanowiska, w dniach 23 VIII – 16 IX 2005 mgr mgr M. Fudziński i P. Fudziński, przeprowadzili ratownicze badania wykopaliskowe. W obrębie działki wytyczono wykopy badawcze, o wymiarach średnio ok. 20 m. długości, na 2,5 m. szerokości. Lokowano je średnio w odległości ok. 5 metrów od siebie. Ciągłą linię wykopów założono w miejscu przyszelego posadowienia rur kanalizacyjnych i kabli energetycznych. Prace eksploracyjne prowadzono do głębokości ok. 40 – 50 cm. Bezpośrednio pod warstwą czarnoziemiu o miąższości 30 – 40 cm, wyróżniono warstwę jasnego piasku i rudego żwiru lub miejscami rudej zbitej gliny. W wyniku eksploracji natrafiono na 11 obiektów archeologicznych, należące do dwóch okresów: wczesnej epoki żelaza i okresu wpływów rzymskich (ryc. 4). Chronologii 4 obiektów nie udało się ustalić, gdyż nie zawierały one materiałów zabytkowych. Wyróżniono 3 groby (1 popielnicowy i 2 obwarowane) i 8 obiektów osadniczych (5 palenisk, 2 jamy i piec). Pozyskano z nich min. fragmenty ceramiki i polepę. Poza obiektami natrafiono na ślady warstwy kulturowej, z której pozyskano m.in. drobne odłupki krzemienne, świadczące o sporadycznej penetracji terenu stanowiska, w epoce kamienia

2. MATERIAŁY ARCHEOLOGICZNE

Obiekt nr 1 – zniszczony grób popielnicowy?.

Na niewielkiej przestrzeni odsłonięto skupienie fragmentów ceramiki. (Ryc. 5, 6a)

Inwentarz:

- *Popielnica* (?) – baniasta (?), o krótkiej cylindrycznej szyjce, zachowana fragmentarycznie. Ceramika barwy ciemnobrunatnej, do wysokości szyjki chropowata, powyżej gładzona. (ryc. 6b).

Obiekt nr 2 – zniszczony grób obwarowany.

Obiekt składał się ze skupiska drobnych kamieni. Pomiędzy nimi wystąpiły fragmenty ceramiki. Wymiary: na linii N–S 70cm., na linii W–E 80 cm. (ryc. 7, 8a).

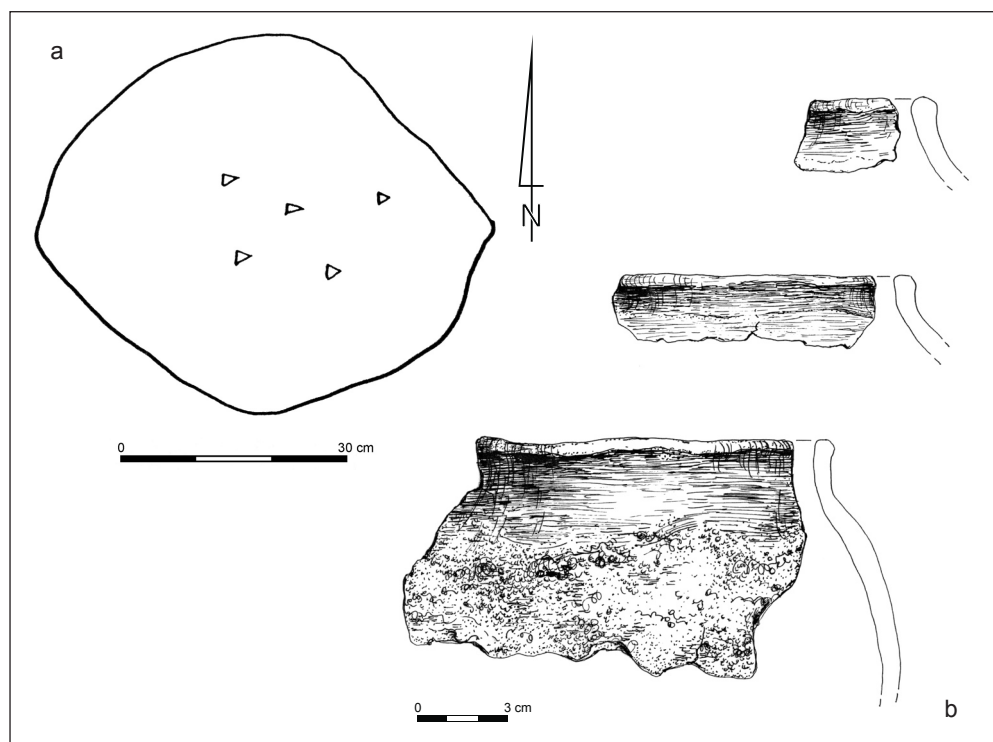
Inwentarz:

- *Popielnica nr 1* – dwustożkowata?, o słabo wyodrębnionej szyjce, zachowana fragmentarycznie, ceramika barwy ciemnobrunatnej, chropowata. (ryc. 8b).
- *Popielnica nr 2* – wazowata, o krótkiej, cylindrycznej szyjce, zachowana fragmentarycznie, ceramika barwy jasnobrunatnej, miejscami ceglastobrunatnej, gładzona. (ryc. 8c).
- *Popielnica nr 3* – kilka fragmentów naczynia, barwy czarnej, gładzonego (ryc. 8d).

Ryc. 5. Obiekt nr 1 – zniszczony grób popielnicowy (widok ogólny)

Fig. 5. Feature 1 – damaged urn burial (general view)

Ryc. 6. Obiekt nr 1 – zniszczony grób popielnicowy

Fig. 6. Feature 1 – damaged urn burial

Ryc. 7. Obiekt nr 2 – zniszczony grób obwarowany (widok ogólny)

Fig. 7. Feature 2 – damaged revetted grave (general view)

- *Misa* z wgłębieniem pod krawędzią, zachowana fragmentarycznie, ceramika barwy czarnej, gładzona (ryc. 8e).
- *Misa* z wgłębieniem pod krawędzią, zachowana fragmentarycznie, ceramika barwy czarnej, miejscami brunatnej, gładzona (ryc. 8f).
- *Misa* z wgłębieniem pod krawędzią, zachowane fragmenty wylewu zdobione ornamentem poziomej linii, ukośnych kresek, ceramika barwy czarnej, miejscami brunatnej, gładzona (ryc. 8g).

Obiekt nr 3 – zniszczony grób obwarowany.

Obiekt wystąpił jako niewielkie skupisko kamieni, pomiędzy którymi wystąpiły fragmenty ceramiki. Wymiary: na linii N–S 95 cm., na linii W–E 65 cm. (ryc. 9, 10a).

Inwentarz:

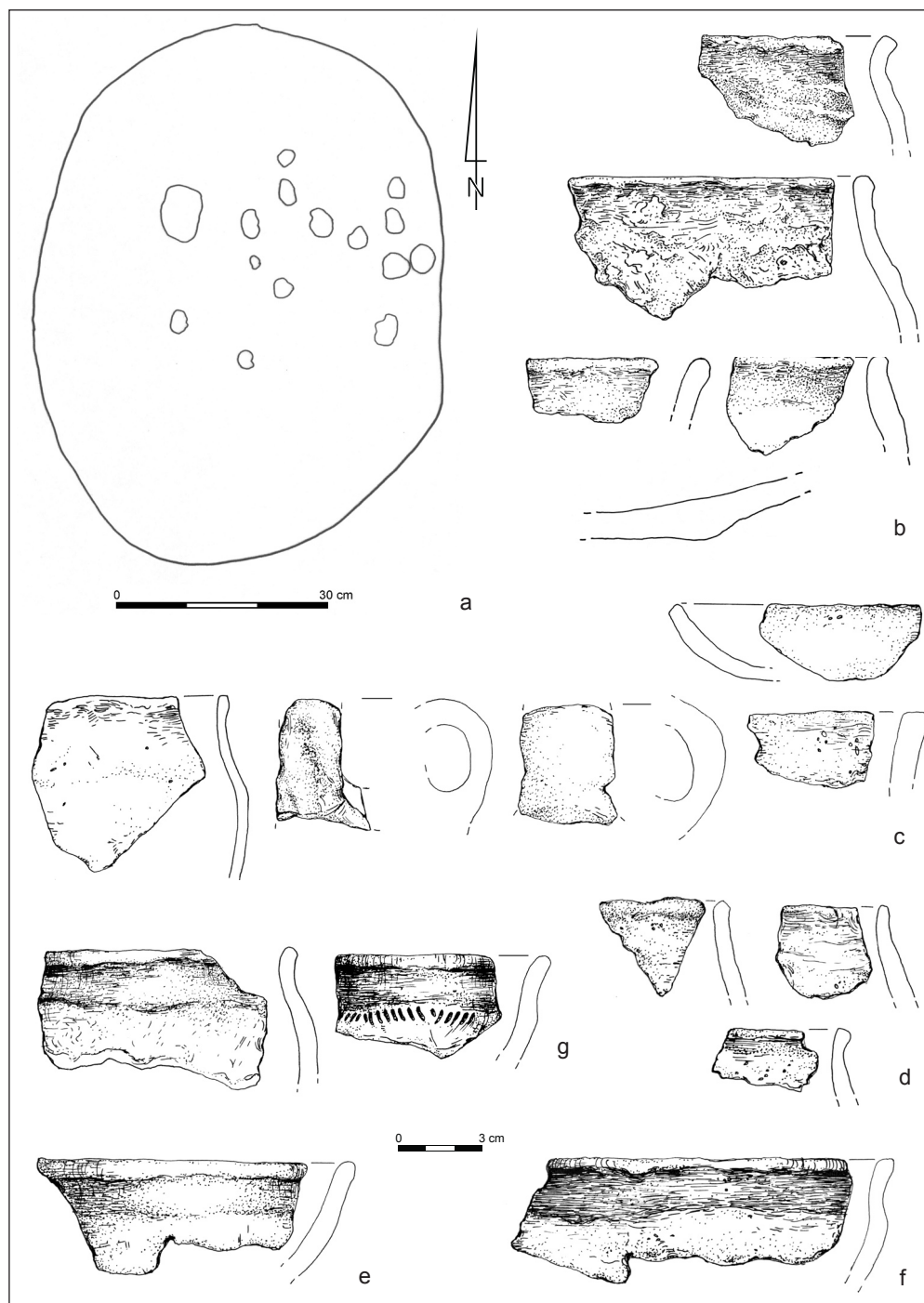
- *Popielnica nr 1* – kilka fragmentów naczynia, barwy ceglastobrunatnej, chropowatego (ryc. 10b).
- *Popielnica nr 2* – fragmenty naczynia, barwy czarnej, gładzonego, jeden z nich był zdobiony ornamentem linii rytej (ryc. 10c).

Obiekt nr 4 – palenisko.

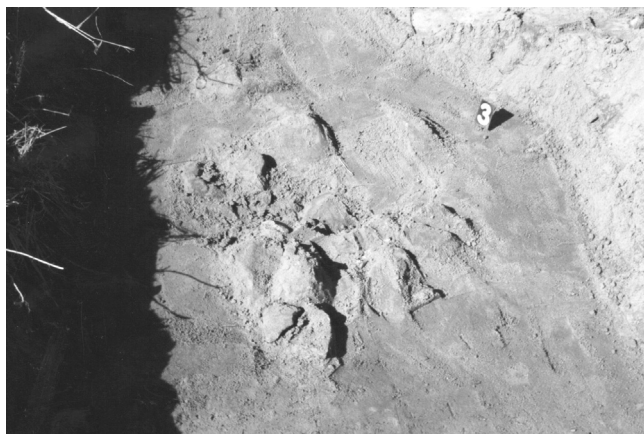
Nieregularne, wyróżniało się czarnym wypełniskiem, zawierającym węgle drzewne. Wymiary: na linii N–S 85 cm., na linii W–E 97 cm., w profilu płytkie, nieckowate, miąższość do 14 cm. (ryc. 11, 12a).

Inwentarz:

- 23 fr. ceramiki barwy brunatnej i ceglastobrunatnej, w tym 1 fr. przydenny (ryc. 12b).

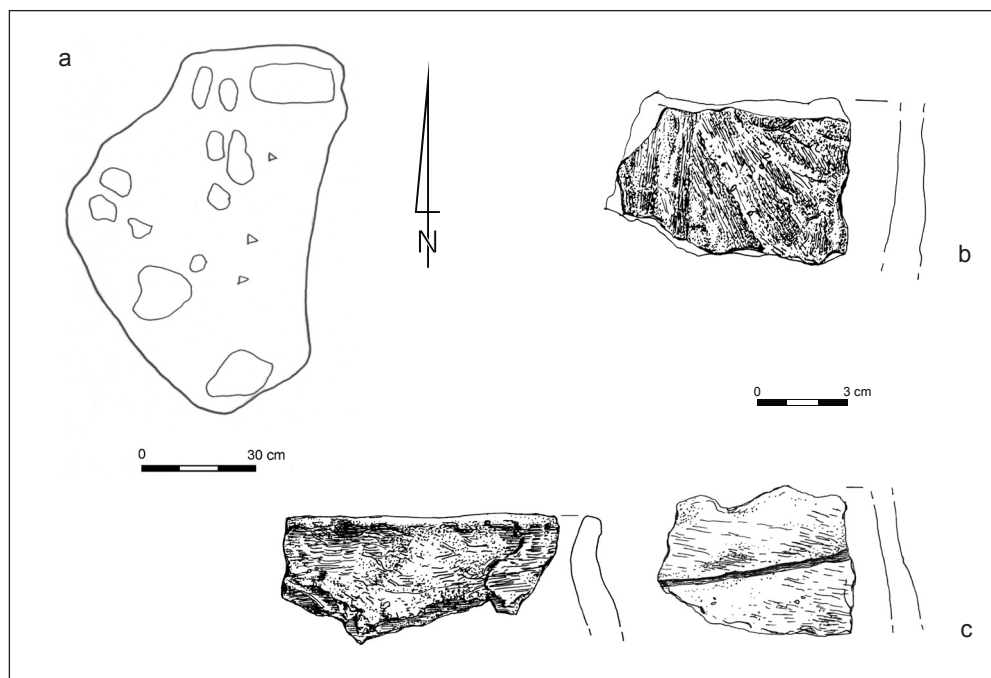

Ryc. 8. Obiekt nr 2 – zniszczony grób obwarowany
 Fig. 8. Feature 2 – damaged revetted grave

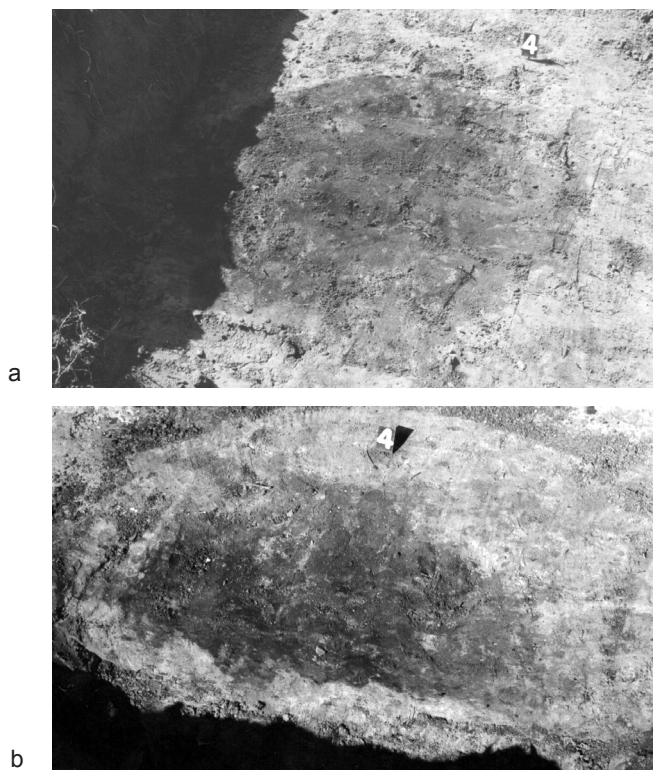
Ryc. 9. Obiekt nr 3 – zniszczony grób obwarowany
(widok ogólny)

Fig. 9. Feature 3 – damaged revetted grave
(general view)

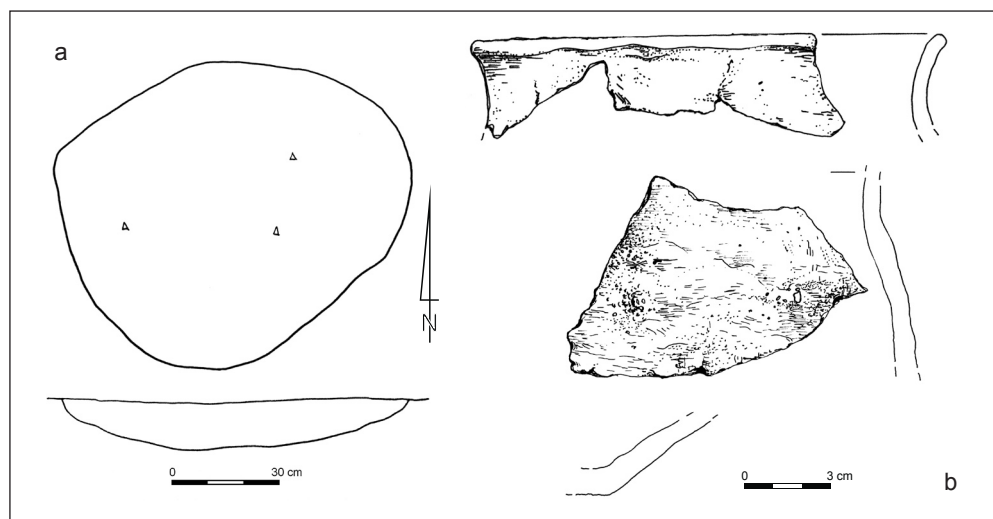
Ryc. 10. Obiekt nr 3 – zniszczony grób obwarowany

Fig. 10. Feature 3 – damaged revetted grave

Ryc. 11. Obiekt nr 4: a – palenisko (widok ogólny); b – palenisko

Fig. 11. Feature 4: a – hearth (general view); b – hearth

Ryc. 12. Obiekt nr 4 – palenisko

Fig. 12. Feature 4 – hearth

Obiekt nr 5 – jama?

Nieregularna o wymiarach: na linii N–S 90 cm., na linii W–E 85 cm. W profilu również nieregularna, miąższość do 14 cm. (ryc. 13, 14).

Inwentarz:

- Brak

Obiekt nr 6 – jama?

Mały nieregularny obiekt o wymiarach: na linii N–S 120 cm., na linii W–E 90 cm. W profilu płytki, nieckowaty, miąższość do 12 cm. (ryc. 15, 16a).

Inwentarz:

- *Misa* z wgłębieniem pod krawędzią, zachowana fragmentarycznie, ceramika barwy ciemnobrunatnej, gładzona (ryc. 16b)

Obiekt nr 7 – palenisko

Wyróżniło się obecnością dużej ilości kamieni i spalenizny. Wymiary: na linii N–S 95 cm., na linii W–E 84 cm. W profilu miąższość do 43 cm. (ryc. 17, 18).

Inwentarz:

- Brak

Obiekt nr 8 – palenisko

Nieregularne, o wymiarach: na linii N–S 115 cm., na linii W–E 107 cm. W profilu płytkie, nieckowate, o miąższości do 9 cm. (ryc. 19, 20).

Inwentarz:

- Brak

Obiekt nr 9 – palenisko

Owalne, zawierało dużą ilość spalenizny i kamieni. Wymiary: na linii N–S: 98 cm., na linii W–E 75 cm. W profilu, miąższość do 29 cm. (ryc. 21, 22).

Inwentarz:

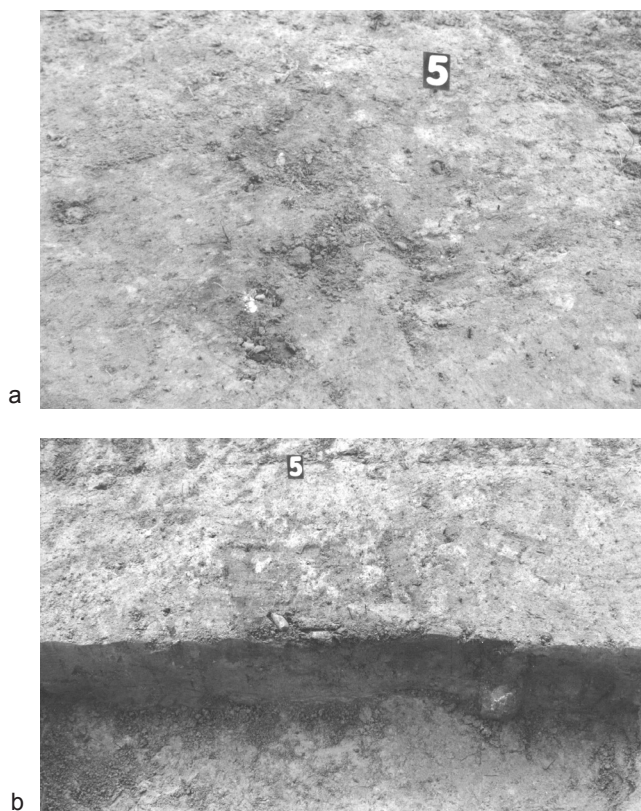
- Brak

Obiekt nr 10 – zniszczone palenisko?

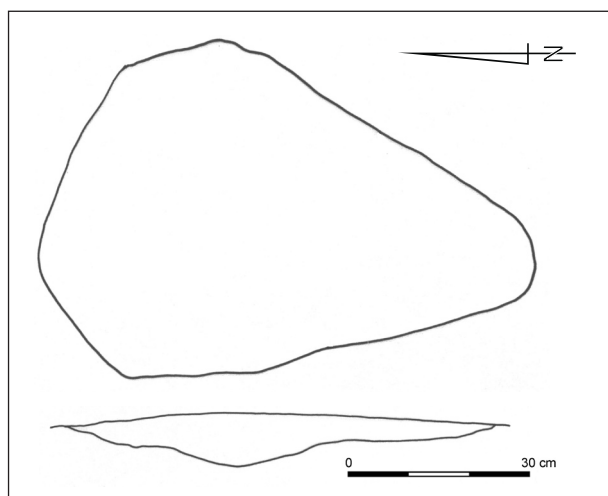
Niewielki obiekt, o wymiarach na linii N–S 42 cm., na linii W–E 50 cm. W profilu płytki, miąższość do 10 cm. (ryc. 23).

Inwentarz:

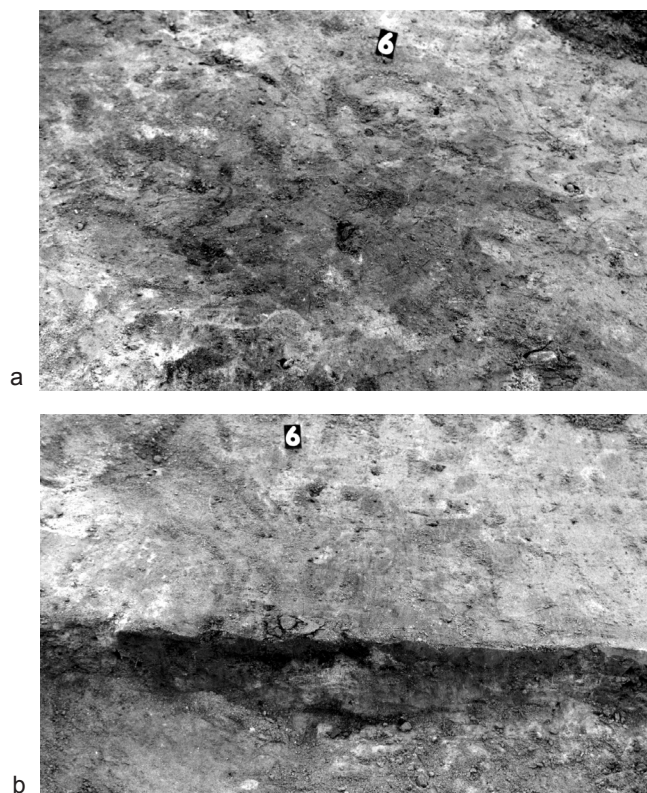
- *1 fr. ceramiki*, barwy jasnobrunatnej, gładzony.

Ryc. 13. Obiekt nr 5: a – jama (widok ogólny); b – jama
Fig. 13. Feature 5: a – pit (general view); b – pit

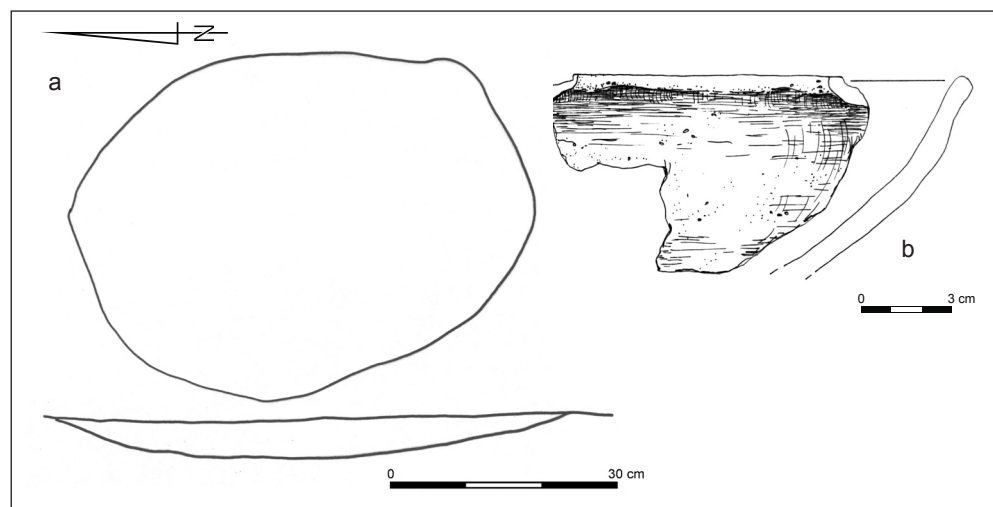

Ryc. 14. Obiekt nr 5 – jama
Fig. 14. Feature 5 – pit

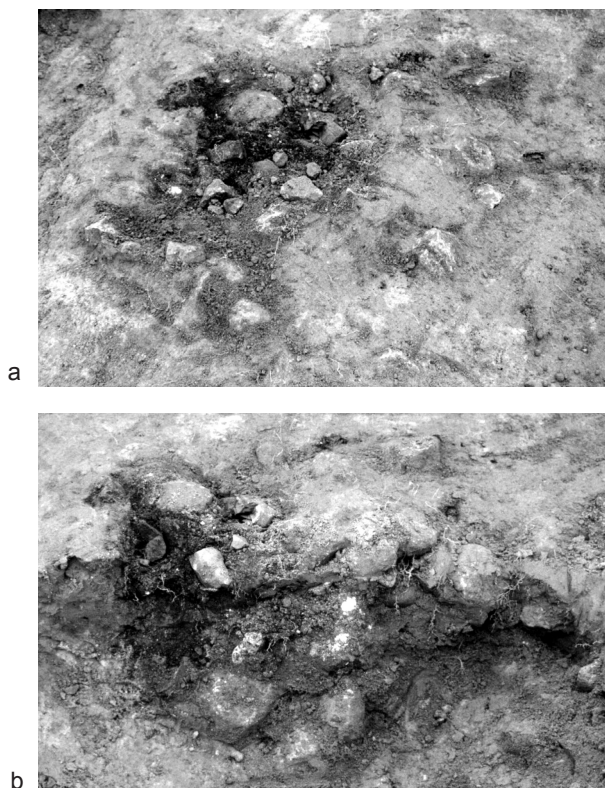
Ryc. 15. Obiekt nr 6: a – jama (widok ogólny); b – jama

Fig. 15. Feature 6: a – pit (general view); b – pit

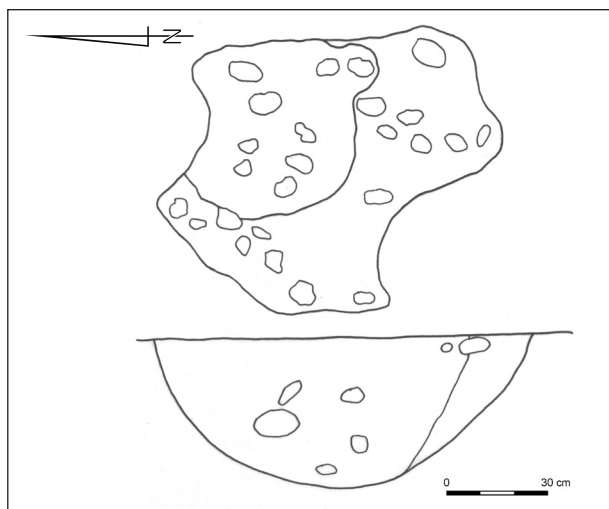

Ryc. 16. Obiekt nr 6 – jama

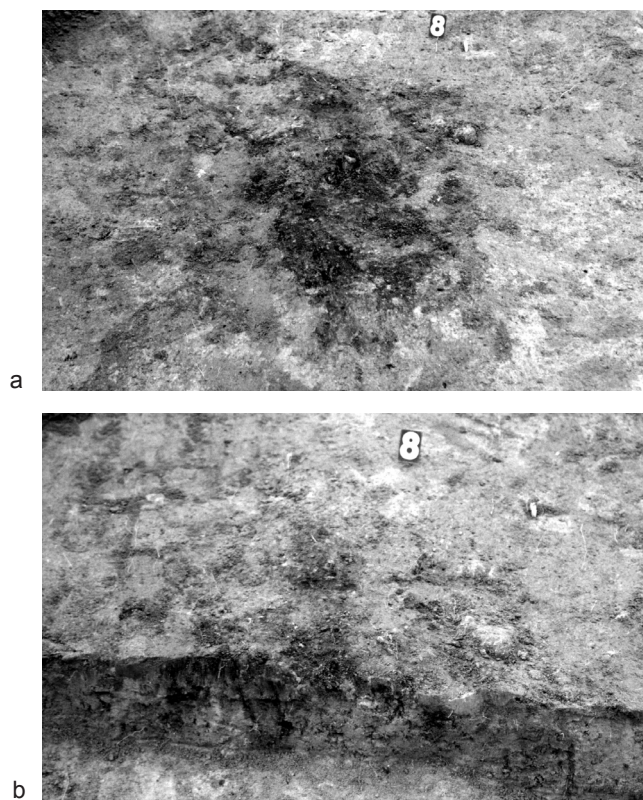
Fig. 16. Feature 6 – pit

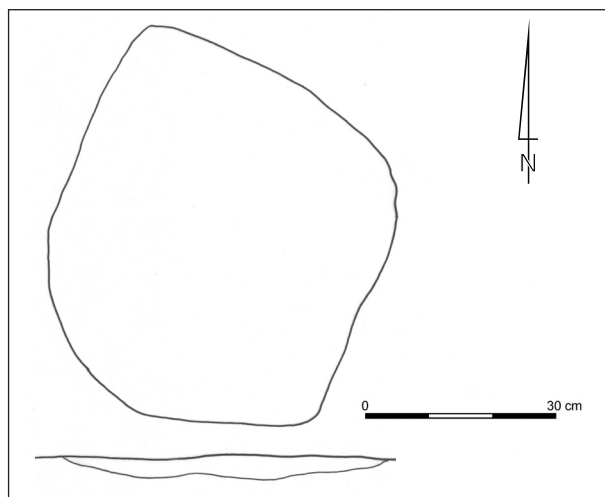
Ryc. 17. Obiekt nr 7: a – palenisko (widok ogólny); b – palenisko
 Fig. 17. Feature 7: a – hearth (general view); b – hearth

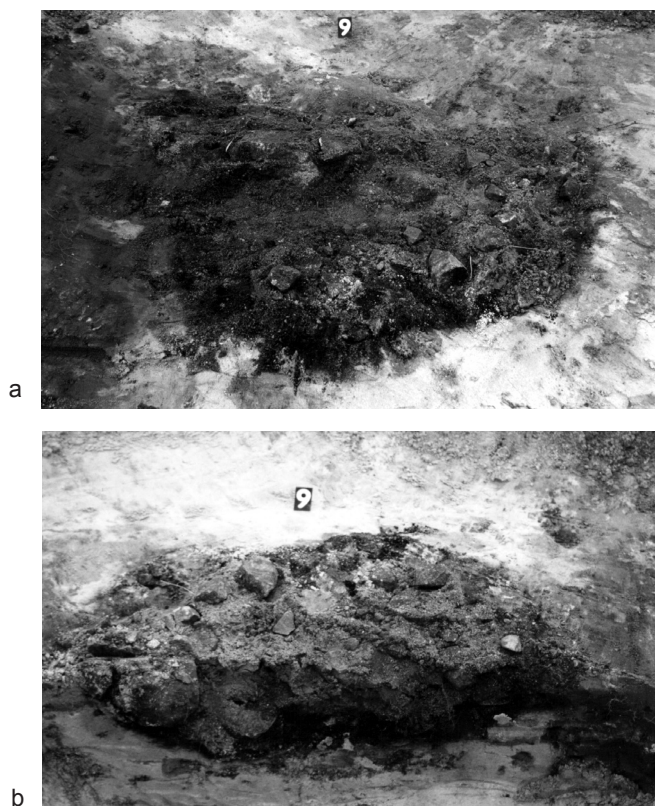
Ryc. 18. Obiekt nr 7 – palenisko
 Fig. 18. Feature 7 – hearth

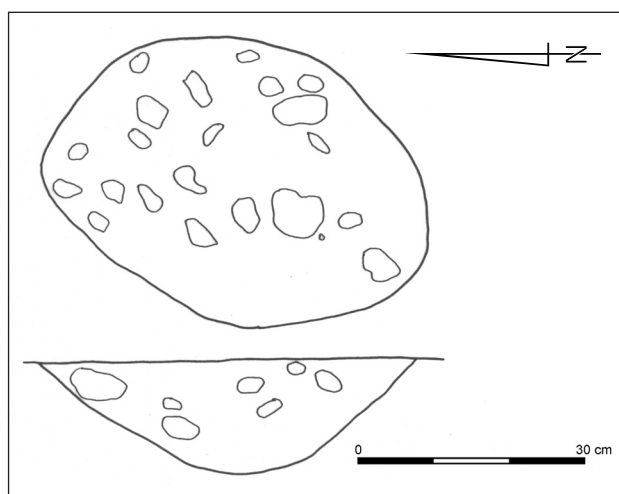
Ryc. 19. Obiekt nr 8: a – palenisko (widok ogólny); b – palenisko
 Fig. 19. Feature 8: – hearth (general view); b – hearth

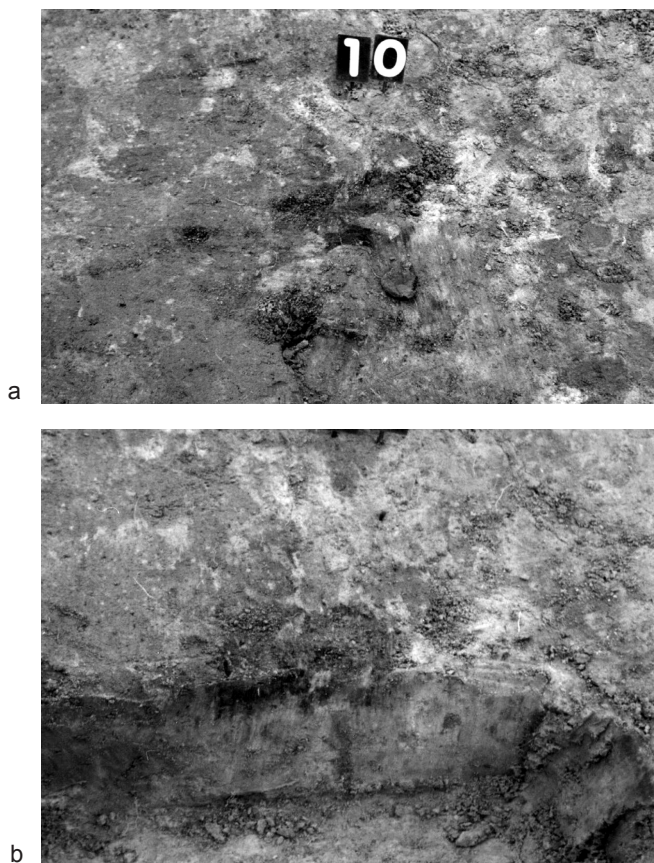
Ryc. 20. Obiekt nr 8 – palenisko
 Fig. 20. Feature 8 – hearth

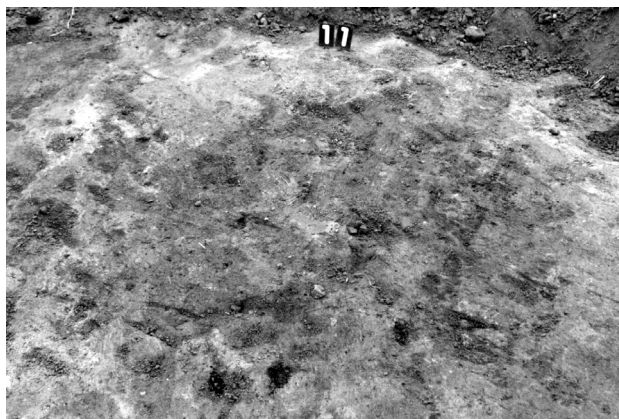
Ryc. 21. Obiekt nr 9: a – palenisko (widok ogólny); b – palenisko
 Fig. 21. Feature 9: a – hearth (general view); b – hearth

Ryc. 22. Obiekt nr 9 – palenisko
 Fig. 22. Feature 9 – hearth

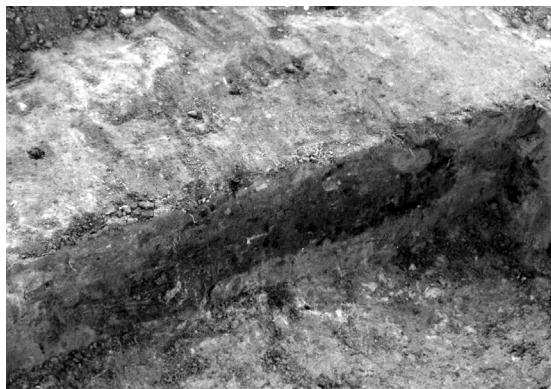
Ryc. 23. Obiekt nr 10: a – zniszczone palenisko? (widok ogólny); b – zniszczone palenisko?
Fig. 23. Feature 10: a – damaged hearth? (general view); b – damaged hearth?

Ryc. 24. Obiekt nr 11 – piec (widok ogólny)
Fig. 24. Feature 11 – piec (general view)

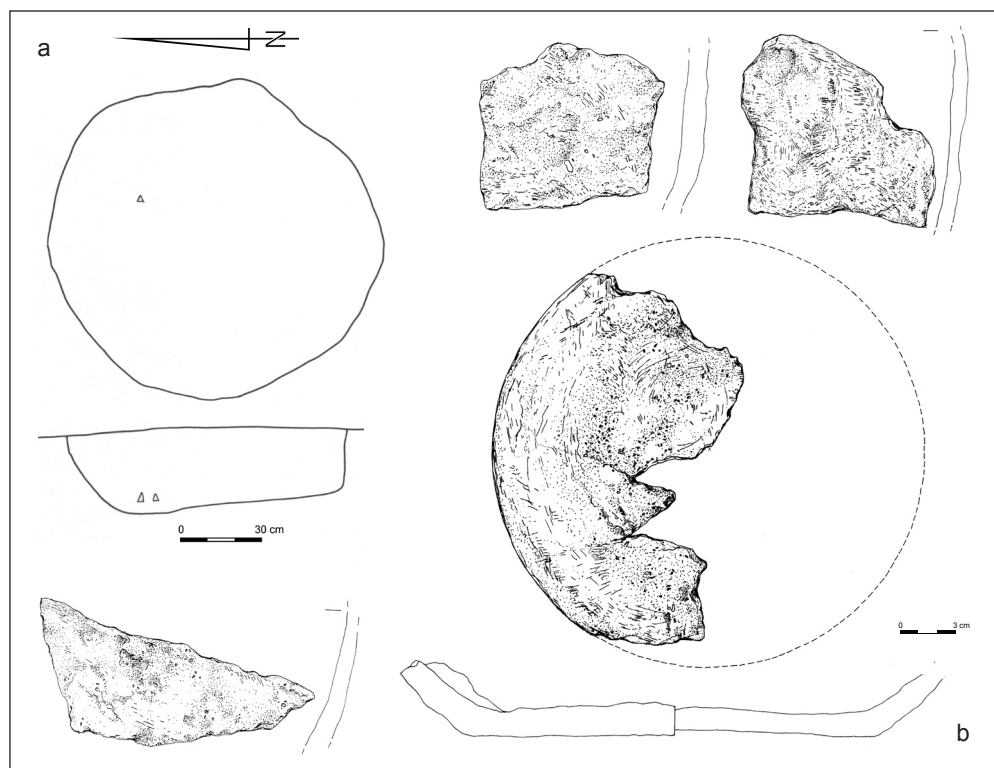
Obiekt nr 11 – piec

Wyróżnił się obecnością dużej ilości polepy i spalenizny. Wymiary: na linii N–S: 120 cm., na linii W–E 113 cm., w profilu regularny, trapezowaty, miąższość do 28 cm (ryc. 24, 25, 26a).

Ryc. 25. Obiekt nr 11 – piec

Fig. 25. Feature 11 – piec

Ryc. 26. Obiekt nr 11 – piec

Fig. 26. Feature 11 – piec

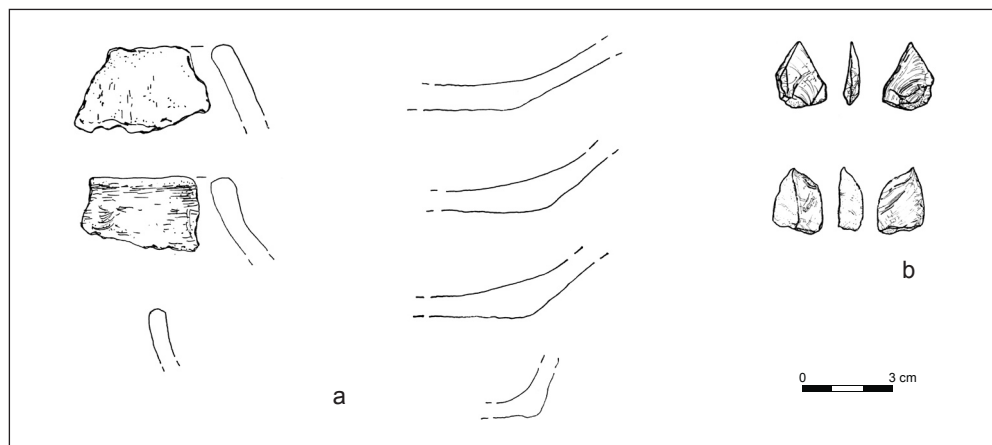
Inwentarz:

- 32 fr. ceramiki barwy ciemnobrunatnej i ceglastrobrunatnej, gładzone i chropowate w tym: 2 fr. przydenne (ryc. 26b).

Materiały odkryte luźno na stanowisku

Kilkadziesiąt fragmentów ceramiki, barwy brunatnej, jasnobrunatnej i ceglastrobrunatnej, gładzone i chropowate (ryc. 27a).

Dwa drobne odłupki krzemienne (ryc. 27b).

Ryc. 27. Materiały luźne z powierzchni stanowiska

Fig. 27. Unstratified surface finds

3. ANALIZA MATERIAŁÓW

Pierwszą grupę odkrytych obiektów można wiązać z wczesną epoką żelaza. Należą do niej na pewno obiekty nr 1 – 3, 6 i 10. Trzy pierwsze to groby – prawdopodobnie jeden popielnicowy i dwa obwarowane. Na ich zły stan zachowania, wpływ miało wieloletnie używanie tego terenu, jako pola uprawnego. W grobie nr 1 wystąpiła najprawdopodobniej jedna baniasta popielnica. Jej fragmenty, ich forma, nawiązuje do popielnicy z jednostkowego grobu 20 w Rębiu gm. Przodkowo (M. Fudziński, F. Rożnowski, 2002, s. 54, ryc. 60). Groby popielnicowe znane były ze stanowisk kultury pomorskiej, na całym obszarze Pomorza. Wspomnieć tu należy min. o Starych Polaszkach (L. J. Łuka, 1966, s. 372-373), Zaworach (M. Fudziński, F. Rożnowski, 1997, s. 28) i Trzebiatkowej (A. Krzysiak, 2005, s. 269, Tabela I). W drugim z omawianych obiektów wystąpiły prawdopodobnie trzy popielnice: dwustozkowata, wazowata oraz trzecia o nieokreślonej formie. Ta pierwsza forma znana była z więk-

szej ilości cmentarzysk ludności kultury pomorskiej, min. z Rębia (obiekty nr 2 i 13 – M. Fudziński, F. Rożnowski, 2002, s. 21, ryc. 14 c, e; s. 41, ryc. 41 f), Rąków (min. obiekty 17 i 30 – M. Fudziński, Gładykowska – Rzeczycka J., 2000, s. 33, ryc. 29 b, f; s. 51, ryc. 51c), czy Starych Polaszek (M. Gedl, J. Szwed, 1965, s. 69, ryc. IV a). W przypadku tej drugiej, znane były one ze stanowiska w Rębii (obiekty nr 2, 4 i 13 – M. Fudziński, F. Rożnowski, 2002, s. 21, ryc. 14 b; s. 28, ryc. 21 c, e; s. 41, ryc. 41 c, e), czy Głusinie (obiekt nr 3 – M. Fudziński, 2001, s. 166, ryc. 14 d). Naczynia były przykrywane misami. Na jednym z odkrytych fragmentów, wystąpił ornament w postaci poziomej linii skośnych kresek. Analogiczny ornament znany był z cmentarzyska w Rębii, pochodził jednak z popielnicy (2 z obiektu nr 12 – M. Fudziński, F. Rożnowski, 2002, s. 38, ryc. 38 d). Pozostałe dwie misy nawiązywały swoją formą do okazów występujących na innych cmentarzyskach. Był to przede wszystkim Rąb (np. M. Fudziński, F. Rożnowski, 2002, s. 58, ryc. 68 a, e-h), ale także Zawory (M. Fudziński, F. Rożnowski, 1997, s. 61). Z kolejnego grobu obwarowanego (obiekt nr 3), pochodziły fragmenty prawdopodobnie 2 popielnic. Nie można jednak nic powiedzieć o ich formach. Jedna z nich była barwy ceglástico-brunatnej, chropowata, druga barwy czarnej gładzona. Na fragmencie tego drugiego naczynia wystąpił ornament linii rytej. Takie samo zdobienie wystąpiło na cmentarzysku w Głazicy (grób 1, popielnica 1 – M. Fudziński, 1998, s. 196, ryc. 6 a), czy Głusinie (obiekt 5, popielnica 1 – M. Fudziński, 2001, s. 164, ryc. 11 c). Być może ryt taki symbolizuje napierśnik, opinie taką sformułował M. Fudziński (Tamże, s. 162). Wszystkie te fakty każą ostrożnie datować materiały, z wczesnej epoki żelaza, pozyskane z tego stanowiska. Być może pochodzą one z okresu Ha D. Tutaj elementem wspomagającym datowanie mógłby być rysunek symbolizujący napierśnik na popielnicy. Analogie dla materiału ceramicznego występują również na stanowiskach datowanych na okres Ha D (Głusino, Rąb, Głazica). Należy jednak pamiętać, że część z nich była także używana w okresie lateńskim (Rąty, Stare Polaszki). Odsłonięte obiekty stanowiły najprawdopodobniej część większego kompleksu grobów, zniszczonego min. przez budowę tzw. Domu Rybaka. Te które ocalały zostały później bardzo mocno uszkodzone przez orkę. Obraz ten jednak nie jest wyjątkowy – trudno dziś wskazać cmentarzysko kultury pomorskiej, zachowane w stanie idealnym (por. min. M. Fudziński, 1998 a, s. 256). Omawiając groby należy także wspomnieć obiekt nr 6. Była to jama, w której pomimo niewielkiej miąższości (do 12 cm.), odnaleziono min. fragmenty misy z wgłębieniem pod krawędzią. Nawiązuje ona do okazów odnalezionych w obiektach grobowych. Świadczy to o jej związku z tymi obiektami i możliwości datowania na ten sam okres.

W zachodniej części stanowiska wystąpiły materiały z okresu wpływów rzymskich. Były to duże palenisko i piec (ob. nr 4 i 11). Pierwszy z nich zawierał min. fragmenty naczyń, które być może reprezentuje grupę I (Ic-d) wg. Wołągiewicz (R. Wołągiewicz, 1993, tabl. 3-4). W obiekcie 11 wyróżniono fragment dna dużego garnkowego(?) naczynia (średnica dna ok. 20-21 cm.). Była to prawdopodobnie

ponownie forma zbliżona do grupy I naczyń, wg. R. Wołągiewicza. Grupę tę datuje się jednak tylko dosyć ogólnie, na okres od przełomu fazy B 1 / B2 do D, z większym skupieniem datowań na fazy B 2 – B 2 / C 1 – C 2. (por. R. Wołągiewicz, 1993, s. 26). Odkryty piec zawierał dużą ilość mocno spieczonej polepy, co mogło świadczyć o jego wielokrotnym użytkowaniu. Tego typu obiekty były znane z wielu osad, z okresu wpływów rzymskich, na Pomorzu Wschodnim. Przede wszystkim należy tu wspomnieć osady w Kościelnej Jani (K. Przewoźna, 1971, s. 217-218), Stanisławiu (A. Gołębiewski, 2003, s. 204-205) i Pruszczu Gdańskim (A. Ostasz, 2005, min. s. 473, ryc. 3; s. 474, ryc. 4 i 5; s. 475, ryc. 6).

Wśród odkrytych luźno materiałów należy wspomnieć o dwóch drobnych odlupkach krzemiennych. Były one wykonane z jaskółczego chlebaka, ich obecność mogła świadczyć, o sporadycznej penetracji tego terenu, w epoce kamienia.

4. CHRONOLOGIA

Wielokulturowe stanowisko we Władysławowie gm. loco, stan.3, można wiązać z dwiema kulturami: pomorską i wielbarską. Tą pierwszą na tym stanowisku można datować, na schyłek pierwszej fazy rozwojowej, przypadającej na okres Ha D, oraz początek drugiej, datowanej na wczesny okres lateński. Podstawą jest tu analiza znalezionej ceramiki ceramicznej (fr. popielnic i ich pokryw) i jego nawiązania do innych cmentarzysk, z terenu Pomorza Wschodniego. Z popielnicy z obiektu nr 3 (zniszczony grób obwarowany), pochodził fragmenty, zdobione prawdopodobnie ornamentem napierśnika. Ornament ten był charakterystyczny dla okresu halszckiego (G. Jeziorska, 1979, s. 260; M. Fudziński, F. Rożnowski, 2002, s. 196). Używanie mis jako pokryw czy obecność naczyń chropowaconych, to z kolei cechy okresu lateńskiego (por. L. J. Łuka, 1979, s. 147). Fragmenty misy znane były zresztą też, z sąsiadującemu grobom, obiektowi nr 6 (jama). Prawdopodobnie główna część cmentarzyska, znajdowała się poza badanym obszarem. Obiekty z tego okresu, koncentrowały się bowiem głównie w zachodniej części stanowiska. W okresie wpływów rzymskich, ponownego zasiedlenia tego terenu dokonała ludność kultury wielbarskiej. Materiały z nią związane wystąpiły we wschodniej części stanowiska. Tu ponownie podstawą wyróżnienia była analiza ceramiki ceramicznej i jego nawiązania, opracowane przez R. Wołągiewicza. Być może osadnictwo to miało charakter produkcyjny (obecność pieca), trudno jednak określić jaki procent osady udało się odsłonić. Być może osadnictwo to można datować na wczesny okres wpływów rzymskich.

5. ZAKOŃCZENIE

Badane ratowniczo stanowisko we Władysławowie, stan. 3, dostarczyło nowych materiałów, świadczących o zaludnieniu Kępy Swarzewskiej w dwóch okresach: wczesnej epoki żelaza i okresie wpływów rzymskich. Jego wartości nie zmniejsza

fakt poważnego uszkodzenia wielu obiektów, na nim odkrytych. Trudno jest bowiem dziś wskazać stanowiska, w tym cmentarzyska kultury pomorskiej, zachowane w sposób nienaruszony (por. min. M. Fudziński, F. Rożnowski, 2002, s. 196-197). W przypadku omawianego stanowiska, głównym elementem niszczącym, była głęboka orka. Przeprowadzone badania, odkrycie materiałów, potwierdzają konieczność prowadzenia prac ratowniczych, w obrębie przyszłych, planowanych inwestycji. Jest to niezbędne dla ratowania archeologicznego dziedzictwa kulturowego, całego terenu Pomorza Wschodniego. Zabezpieczone i poznane zabytki otwierają nam bowiem dawną historię, która wcześniej pozostawała zamknięta w ziemi.

Adres autorów:
mgr Mirosław Fudziński
mgr Piotr Fudziński
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
ul. Mariacka 25/26
80-958 Gdańsk

BIBLIOGRAFIA

Użyte skróty:

Pobrzeża...– *Pobrzeża Pomorskie*, (red.) B. Augustowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź.

Andrzejowska M.

2003 *Cmentarzysko fazy wielkowiejskiej na stan. I we Władysławowie-Chłapowie woj. Pomorskie*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 56, s. 145-188.

2004 *Cmentarzyska w Wielkiej Wsi i Swarzewie w świetle kartoteki Carla-Axela Moberga*, „Pruthenia Antiqua”, t. 1, s. 227-273.

Augustowski B.

1977 *Pomorze*, Warszawa.

Bolduan B.

1997 *Nowy bedeker kaszubski*, Gdańsk.

Cichoszewska H.

1931 *Cmentarzysko w Poczerninie*, Toruń.

Fudziński M.

1998 *Cmentarzysko ludności kultury pomorskiej w Głazicy, gm. Szemud, stanowisko nr 3*, „Pomorania Antiqua”, t. 17, s. 191-223.

1998 a *Zniszczone cmentarzysko ludności kultury pomorskiej w Koleczkowie-Bieszkówku*, „Pomorania Antiqua”, t. 17, s. 243-259.

2001 *Głusino we wczesnej epoce żelaza*, „Pomorania Antiqua”, t. 18, s. 155-175.

Fudziński M., Rożnowski F.

1997 *Cmentarzysko ludności kultury pomorskiej w Zaworach, gmina Chmielno*, Gdańsk.

2002 *Cmentarzysko ludności kultury pomorskiej w Rębie, gmina Przodkowo*, Gdańsk.

Fudziński M., Gładkowska-Rzeczycka J. J.

2000 *Cmentarzysko ludności kultury pomorskiej w Rątach, gmina Somonino*, Gdańsk.

Fudziński P., Cymek L.

2005 *Cmentarzysko grupy wielkowiejskiej we Władysławowie-Chłapowie, pow. Puck*, Gdańsk.

Gacki T., Szukalski J.

1984 *Zróżnicowanie krajobrazu i podział regionalny [w:] Pobrzeża*, s. 337-361.

Gedl M., Szwed J.

1965 *Cmentarzysko kultury pomorskiej w Starych Polaszkach, pow. Kościerzyna*, „Pomerania Antiqua”, t. I, s. 59-104.

Gołębiewski A.

2003 *Wstępne wyniki badań osady z okresu wpływów rzymskich w Stanisławiu, gmina Tczew, stanowisko 37, [w:] XIII Sesja pomoroznawcza*, (red.) M. Fudziński, H. Paner, vol. 1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, s. 201-211.

Gołębiewski R.

1990 *Charakterystyka geomorfologiczna i rozwój paleogeograficzny północno-wschodniej części Pobrzeża Kaszubskiego*, „Pomorania Antiqua”, t. 14, s. 121-133.

Jeziorska G.

- 1979 *Cmentarzysko ludności kultury wschodniopomorskiej w Igrzycznej, gm. Linia, „Pomorania Antiqua”, t. 8, s. 229-262.*

Król D., Rudnicka D.

- 1990 *Stan rozpoznania archeologicznego terenu wysoczyzn nadmorskich w województwie gdańskim, „Pomorania Antiqua”, t. 14, s. 101-121.*

Krzysiak A.

- 2005 *Wyniki badań stanowiska ludności kultury pomorskiej prowadzonych w Trzebiatkowej, gm. Tuchomie, stan. nr 3 [w:] XIV Sesja pomoroznawcza, (red.) M. Fudziński, H. Paner, vol. 1: Od epoki kamienia do okresu rzymskiego, s. 267-279.*

Kucharski J.

- 1985 *Władysławowo stanowisko 4, „Informator Archeologiczny – badania 1984”, Warszawa, s. 87.*
 1986 *Władysławowo stanowisko 4, „Informator Archeologiczny – badania 1985”, Warszawa, s. 151.*
 1987 *Władysławowo stanowisko 19, „Informator Archeologiczny – badania 1986”, Warszawa, s. 82-83.*
 1988 *Władysławowo stanowisko 4, „Informator Archeologiczny – badania 1987”, Warszawa, s. 180.*

La Baume W.

- 1934 *Urgeschichte der Ostgermanen, Danzig.*

Łuka L. J.

- 1966 *Kultura wschodniopomorska na Pomorzu Gdańskim, t. 1: Materiały, Wrocław-Warszawa-Kraków.*
 1971 *Obrządek pogrzebowy i wierzenia u plemion kultury wschodniopomorskiej na Pomorzu Gdańskim – część II, „Pomorania Antiqua”, t. 3, s. 21-100.*
 1979 *Kultura wejherowsko - krotoszyńska, [w:] Prahistoria ziem polskich, t. IV: Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, s. 147-168.*
 1983 *Kształtowanie się osadnictwa na Pomorzu Wschodnim na przełomie epoki brązu i żelaza, „Pomorania Antiqua”, t. 9, s. 7-31.*

Marsz A.

- 1984 *Główne cechy geomorfologiczne, [w:] Pobrzeża..., s. 41-67.*

Ostasz A.

- 2003 *Osada produkcyjna z okresu wpływów rzymskich w Pruszczu Gdańskim, stanowisko nr 42, XIV Sesja pomoroznawcza, (red.) M. Fudziński, H. Paner, vol. 1: Od epoki kamienia do okresu rzymskiego, s. 471-487.*

Pietrzak M., Podgórski J. T.

- 2005 *Chłapowo 2, powiat pucki, woj. pomorskie. Cmentarzysko fazy wielkowiejskiej kultury pomorskiej, Gdańsk.*

Podgórski J.

- 1990 *W kwestii tzw. grupy wielkowiejskiej, [w:] Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu, Słupsk, s. 337-361.*
 1992 *Fazy cmentarzysk kultury łużyckiej i pomorskiej na Pomorzu Wschodnim, [w:] Ziemie polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami. Materiały z konferencji – Rzeszów 17 – 20 IX 1991, Rzeszów, s. 199-214.*

Przewoźna K.

- 1971 *Osiedla z okresów: późnolateńskiego i wpływów rzymskich na Pomorzu Wschodnim, „Pomorania Antiqua”, t. 3, s. 163-279.*

Rudnicka D.

- 1984 *Gnieźdzewo, stan. 13, „Informator Archeologiczny – badania 1983”, Warszawa.*

Sochacki O.

- 1984 *Przemiany sieci osadniczej w latach 1945 – 1990, [w:] Pobrzeża..., s. 429-449.*

Wołagiewicz R.

- 1993 *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym, Szczecin.*

MIROSLAW FUDZIŃSKI, PIOTR FUDZIŃSKI

RESCUE EXCAVATIONS AT A MULTICULTURAL SITE IN WŁADYSŁAWOWO

SUMMARY

Władysławowo lies in the north of the Pomeranian Voivodeship, at the foot of the Hel Peninsula. The town has a relatively short history. In 1920 Captain H. Bagiński, an aide to General Haller, bought 20 hectares of land in the Commune of Wielka Wieś. The new settlement was given the name of Hallerowo and was intended to serve as a reminder of the year in which the ceremony marking Poland's restored access to the Baltic Sea took place. In 1938 construction work on a fishing port and coastal road began. In 1963 Władysławowo was granted a town charter (Bolduan 1997, 396-398).

There are 33 recorded archaeological sites in the area (most of them multicultural). Seventeen date from the Stone Age, including one Mesolithic and 11 Neolithic sites. The Bronze Age is represented by three sites, and the early Iron Age by 15. Two sites are of Roman period date with a further site possibly dating from the La Tène period. The final group comprises 10 medieval sites, including six which date from the early phase of this period. The chronology of one site remains undefined (the materials recovered from it are missing). Among the more interesting of these sites are Nos. 2 and 4. The first was excavated in 1928 by H. Cichoszewska, revealing a large early Iron Age cemetery. The features recorded included cist graves (10), revetted graves (18) and one cloche grave, as well as four concentrations of stone and four pits (Ci-

choszewska 1931; Łuka 1966, 318). Site 4 was a large early medieval settlement and cemetery which also yielded evidence of Stone Age, early Iron Age and Roman period settlement. Excavations were carried out at this site in 1984-89 by J. Kucharski, recording numerous pits, hearths and postholes with their accompanying archaeological contexts. Several damaged inhumations burials dating from the medieval period were also noted (Kucharski 1985, 150; 1986, 151; 1988, 180).

Władysławowo Site 3 is located south-east of the Fisherman's House, *c.* 200 m south-east of an elevation point positioned at 12.6 m above sea level, and *c.* 750 m east of an elevation point at 23.4 m above sea level. Mr W. Torliński, owner of the field in which the site lies, recounted that cist graves had been discovered at its northern end during the interwar period and in the 1950s. In view of plans to build a funfair on plot No. 325/6, which lies within the bounds of the site in question, Messrs M. Fudziński and P. Fudziński conducted a rescue excavation between 23.08 and 16.09.2005. This led to the discovery of 11 archaeological features dating from two periods: the early Iron Age and the Roman period. The chronology of four features could not be determined as they contained no finds. The site comprised three graves (one urn burial and two revetted graves) and eight settlement features (five hearths, two pits and a kiln). The materials recovered from them included pottery and daub.

The first group of features (Nos. 1-3, 6 and 10) dates from the early Iron Age. Repeated ploughing of the arable field in which the site lies resulted in these features being badly damaged. The pottery forms, decorative motifs (possibly depicting a breastplate) and analogous finds from other sites suggest that these materials can be tentatively assigned to the end of the first phase of development of the Pomeranian culture, i.e. to the HaD period, and the beginning of the second phase, dated to the early La Tène period. The burial goods were akin to the artefacts recovered from the settlement features (which included bowl sherds in feature 6). Roman period remains were noted at the site's west end. These included a large hearth and a kiln (features 4 and 11). Feature 11 yielded a base sherd from a large pot-like(?) vessel (base diameter *c.* 20-21 cm). It probably represented a pot similar in form to R. Wołagiewicz's group I vessels. However, this group is only very broadly dated to the transition period between phases B1/B2 and D, the majority of vessels belonging to phases B2-B2/C1-C2 (cf. Wołagiewicz 1993, 26). Thus the second group of features can only be loosely dated to the early Roman period.

The multicultural settlement at Władysławowo Site 3 has provided fresh evidence of human presence in the Kępa Swarzevska area in two periods: the early Iron Age and the Roman period. The site's value is not diminished by the fact that many of its features are severely damaged. The excavation and recovery of artefacts from this site demonstrate the need for rescue archaeology work ahead of planned property development. This is a prerequisite for safeguarding the archaeological heritage of the whole of East Pomerania.